

Návrh výzkumného projektu

Název projektu

Karel IV. – Astrologie ruku v ruce s vírou?

Název projektu anglicky

Charles IV. - Astrology hand in hand with faith?

Autor/autorka

Hana Hořínková (UČO 439223)

Anotace (max. 1000 znaků)

Stručné a jasné shrnutí, čeho chce projekt dosáhnout a jakým způsobem.

Ve svém výzkumu se chci zaměřit na 14 století a na českého krále Karla IV a jeho vztah ke křesťanskému náboženství a k astrologii. Ráda bych na císařově poměrně dobře zdokumentovaném životě objasnila, jak se středověká katolická církev stavěla k této kdysi velmi respektované „vědě“.

Karel IV. byl hluboce věřící křesťan a ve svém životě se často obracel nejen na kněze, ale i na astrology. Dnes, kdy se z pohledu „moderního“ člověka na astrologii díváme s despektem a víme, že s dnešní katolickou církví je neslučitelná, se tento panovníkův postoj může zdát téměř schizofrenní, vzdorovitý nebo prostě svévolný projev moci a svrchovanosti. Je však také možné, že za života Karla IV. byla astrologie katolickou církví tolerována.

Cílem tohoto průzkumu je najít v materiálech z archivů a v ostatní dostupné literatuře odpověď na otázku, zda byla astrologie s křesťanskou církví ve 14. století stejně jako dnes ve zjevném rozporu nebo nikoliv. V návaznosti na odpověď rozšířím průzkum o doplňující otázky související s tímto tématem, jak je upřesněno dále.

Klíčová slova (česky)

Slova a kratší sousloví vystihující podstatu projektu (obvykle 3-10).

Astrologie, víra, hvězdy, datum, stavba, Karel IV.

Teoretická východiska a cíle (1000-2000 znaků)

Jasný popis toho, čeho chce projekt dosáhnout, ve vztahu k obecnějším teoretickým problémům, k jejichž řešení má prostřednictvím prozkoumání dílčí otázky přispět.

Vztah Karla IV. (žil v letech 1316-1378) k církvi byl podle dostupných informací vřelý a loajální, přestože s ní měl i určité spory¹. Nechal postavit řadu církevních staveb (položil například základní kámen ke stavbě Svatovítské katedrály v Praze), shromáždil úctyhodnou sbírku relikvií a ostatků svatých, které byly v té době velmi uctívány, a v neposlední řadě se velmi zasadil o propuštění papeže Urbana V. z avignonského zajetí a o jeho návrat do Říma. Pražské biskupství povýšil na arcibiskupství a prvním arcibiskupem jmenoval svého rádce a přítele Arnošta z Pardubic.

Na dvoře Karla IV. měla astrologie významnou pozici a vůbec v té době bylo naprosto běžné sestavování a využívání horoskopů pro určování, jak postavení hvězd v okamžiku narození ovlivňuje osud člověka, i pro odpovědi na otázky, jak dopadnou budoucí události a kdy je nejpříhodnější čas začít je uskutečňovat². Sám císař se o astrologii zmiňuje ve vlastním životopisu v kapitole O Slunci. Na pražské univerzitě, založené Karlem IV. roku 1348, byla astrologie vyučována jako jeden z hlavních oborů (patřila mezi tzv. svobodná umění na artistické, neboli filosofické fakultě) a věnovali se jí např. architekt Petr Parléř nebo Jan Šindel, autor slavného astrolábu Staroměstského orloje.³

Sekulární evropský středověk byl tedy víře v hvězdy a astrologii nakloněn, ale katolická církev, zdá se, ne. Například Tomáš Akvinský (1225-1274) se ve svém díle *Summa Theologiae* proti astrologii coby prostředku k věštění budoucnosti důrazně vyslovil. Zdá se, že se v minulosti střídala období, kdy byla astrologie katolickou církví uznávána (nebo alespoň tolerována) a období, kdy jí byla naopak potírána. Svým výzkumem chci ukázat, v jakém vztahu byly vůči sobě církve a astrologie právě v době Karla IV. Jestliže se mi podaří prokázat, že astrologie církvi tolerována nebyla, byla by zajímavá i odpověď na otázku, jestli císař věděl o rozporu mezi svým jednáním a naukou církve, jejímž byl horlivým členem, a důvody, které ho k tomuto jednání vedly.

Posun ve stavu bádání (1800-3600 znaků)

Popis toho, v jakém stavu se nachází bádání v dané oblasti a jakým způsobem navrhovaný projekt poznání rozšíří.

Karel IV. nechal postavit řadu významných staveb, ve kterých nacházíme velmi zřetelnou astrologickou stopu, protože (1) tyto stavby byly zahajovány tak, aby jejich horoskop byl co nejpříznivější a (2) se v nich, díky tomu, že i stavitelé (např. již zmíněný Petr Parléř) byli vzděláni v astrologii, setkáváme s astrologickou mystikou. Například (a) na Karlštejně v nejvyšší (královské) budově najdeme kapli sv. Kříže, která symbolizuje nebeskou říši s hvězdnou oblohou, Sluncem a Měsícem. (b) Pro položení základního kamene Karlova mostu bylo zvoleno významné datum jak astrologicky (všechny známé planety byly nad obzorem; Slunce, Merkur a

¹ Císař například vystoupil na říšském sněmu v Mohuči v roce 1359 s vážnou výzvou na adresu církevních hodnostářů, aby učinili přítrž úpadkovému životu v řadách duchovenstva a pohrozil, že potrestá případné provinilce zabavením jejich majetku (zdroj: wikipedia https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_IV..)

² Richard Kieckhefer, *Magie ve středověku*, Praha: Argo 2005, 144-158.

³ <http://astrocom.cz/clanky-astrologie.php>

Saturn se nacházely ve výjimečné konjunkci; ascendentem bylo znamení Lva – heraldický symbol českých zemí), tak z hlediska číselné mystiky: lze jej zapsat lichými číslicemi 1, 3, 5, 7, 9, 7, 5, 3, 1 (dne 9.7.1357 v 5:31 hodin). (c) Astrologickou symboliku najdeme i na průčelí Staroměstské mostecké věže, kde je znázorněn celý tehdejší známý vesmír a jeho hierarchie.⁴

Může se tedy zdát, že astrologie ve středověku provázela člověka na každém kroku a byla běžnou a povolenou součástí života, který byl tehdy velmi spjat s náboženstvím a církví. Teolog a „učitel církve“ Tomáš Akvinský (1225-1274) však ve svém díle *Summa Theologiae* jednoznačně říká, že „užívá-li někdo pozorování hvězd k předvídaní budoucích nebo náhodných událostí a činů lidí, je to pověra a klamání lidí“ a velmi otevřeně dal najevo neslučitelný rozpor mezi astrologií a křesťanskou teologií. Pozorování hvězd považoval za přípustné pouze za účelem předpovědi zatmění, počasí atd.⁵ Na druhou stranu můžeme najít astrologickou mystiku skrytou i v náboženském výtvarném umění z této doby⁶ a na tradice české astrologie navázal také papežský legát biskup Giovanni Marignolli, který v díle *Cronica Bohemorum* (Česká kronika), sepsaném pro Karla IV., podává astrologický výklad narození Krista a rozvíjí astrální symboliku.⁷

Svým výzkumem chci vyjasnit, jaký vztah měla církev k astrologii ve 14. století. Nabízí se i otázka, zda církevní hodnostáři, zabývající se astrologií, jednali proti nauce církve, jejímiž byli (mnohdy vysoce postavenými) představiteli.

Způsob řešení (1800-3600 znaků)

Detailní popis postupu řešení:

1. konkrétní výzkumné otázky (včetně jejich zdůvodnění v rozsahu dostatečném pro názorné předvedení vazby mezi těmito otázkami a konkrétními výzkumnými cíli na straně jedné a mezi těmito otázkami a dílčími výzkumnými kroky – jejichž popis následuje – na straně druhé);

Základní výzkumnou otázkou je vztah katolické církve vůči astrologii ve 14. století a odpověď právě na ni se budu snažit primárně získat. Pokud výsledky výzkumu povedou k závěru, že katolická církev v té době astrologii netolerovala nebo snad přímo zakazovala (stejně jako již o století dříve Tomáš Akvinský), zaměřím se na následující otázky: (1) zda a jak konkrétně se astrologií zabývali i církevní hodnostáři; (2) jak se astrologie promítala do křesťanského umění té doby; (3) co vedlo světské i církevní vysoce postavené představitele k jednání proti církevní nauce a zda o tomto rozporu vůbec věděli, (4) postihy za toto proticírkevní jednání a (5) astrologie a její projevy v lidové zbožnosti. Všechny tyto otázky mezi sebou úzce souvisí a jsou zajímavé jak z hlediska historického a, teologického, tak i z psychologického a antropologického.

2. objasnění povahy relevantních dat / pramenných údajů a případně způsobu redukce jejich množství tak, aby se analýza dala reálně provést ve stanoveném čase (u projektu k magisterské zkoušce za 1 rok, u projektu bakalářské práce za 2 semestry, u projektu magisterské práce za 4 semestry, u projektu disertační práce za 8 semestrů; ve všech případech se počítá s jedním člověkem, nikoli s týmem);

Domnívám se, že materiály k základní výzkumné otázce a také k otázkám (1) (4) a (5) z předchozího odstavce najdu především v archivních materiálech – kronikách, dochovaných

⁴ <http://www.mystika.info/news/astrologie-za-doby-vlady-karla-iv/>

⁵ Tomáš Akvinský, *Summa theologiae* II-II, 92-96.

⁶ Například v obraze Kristus na hoře Olivetské od Mistra Třeboňského z roku 1380.

⁷ <http://www.mystika.info/news/astrologie-za-doby-vlady-karla-iv/>

zápisech soudních procesů, zakládacích listinách atd. nebo v novodobější naučné literatuře, zaměřené na život ve 14. století a Českou republiku. Spoléhám také na umožnění přístupu do církevních archivů, případně na konzultaci se znalcem církevního práva a dějin církve na KTF UK v Praze. Odpovědi na zbývající otázky (2) a (3) bych mohla najít v různé dochované soukromé korespondenci z té doby a v literatuře o dějinách umění. Mám předjednanou spolupráci s psychologem, který by mi mohl pomoci s odborným psychologickým profilem císaře Karla IV., případně i některých vybraných církevních hodnostářů ze 14. století.

3. **objasnění způsobu získání dat / pramenných údajů a jeho relevance vzhledem k výzkumným otázkám;**

Navštívím archivy památkových ústavů, v jejichž kompetenci se nachází nejexponovanější stavby, které nechal vybudovat Karel IV., dále příslušná muzea, pokusím se získat přístup do archivů (státních i církevních) a nastuduji si historické reálie 14. století z kronik a ostatní literatury, která se tímto obdobím zabývá. Zkontaktuji odborníka na teologické právo a dějiny církve a psychologa se zkušeností s prováděním psychologických profilů osob.

4. **objasnění možných etických (právních) problémů spjatých se způsobem získávání (případně i interpretace) dat v rámci projektu (jsou-li tyto problémy v daném výzkumu relevantní);**

Vzhledem k tomu, že plánovaný historický průzkum se týká osob žijících ve 14. století a bude vycházet z veřejně přístupných archivních materiálů a literatury, nehrozí žádné etické (právní) problémy ve smyslu jejich neoprávněného použití. Všechny použité zdroje budou v provedeném průzkumu řádně citovány způsobem obvyklým ve vědeckých pracích a uvedeny v seznamu, který bude součástí závěrečné zprávy projektu.

5. **objasnění metody analýzy dat / pramenných údajů a její relevance vzhledem k výzkumným otázkám, výzkumným cílům a teoretickým východiskům projektu;**

Chci se zabývat 14. stoletím, proto předpokládám, že požadované informace vyhledám především v různých kronikách, zápisech soudních procesů, zakládacích listinách a v soukromých nebo úředních dopisech. Budu čerpat i ze současné literatury seriózně se zabývající životem u dvora Karla IV. a katolickou církví ve 14. století. Srovnávací analýzou historických dat ověřím teoretický předpoklad obsažený v základní výzkumné otázce – že katolická církev byla v této době vůči astrologii shovívavá. Podobným způsobem budu postupovat, pokud se tento předpoklad neprokáže – v tom případě ovšem budu dále hledat odpovědi na otázky (1) – (5) vyjmenované v prvním odstavci této kapitoly.

6. **předběžný časový plán řešení projektu.**

Výzkum chci uskutečnit během 1 roku, z toho prvních 8 měsíců mi zabere příprava a samotný sběr dat (studium v archivech a knihovnách). Zbývající 4 měsíce se chci věnovat zpracování získaných dat a jejich publikování.

Pište v úplných, souvislých větách, nikoli v bodech.

Očekávaný přínos a využitelnost výsledků projektu (max. 1000 znaků)

Stručné objasnění toho, komu jsou výsledky výzkumu určeny a jakým způsobem je bude možné využít v dalším rozvoji bádání, případně též ve vzdělávání či jiných oblastech společenské praxe. Není cílem popsat, k čemu všemu je možné výsledky využít, nýbrž to, jakým způsobem je budou moci využít jejich primární adresáti.

Církev měla k astrologii v minulosti velmi rozporuplný vztah – někdy ji tolerovala, jindy naopak přísně potírala. Byla bych ráda, kdyby po skončení tohoto průzkumu bylo každému jasné, jaký vztah mezi nimi byl v českých zemích právě ve 14. století. Toto století bylo na jednu stranu astrologii velmi nakloněné, ale na druhou stranu náboženství také patřilo nerozlučně k životu každého člověka té doby. Zdá se tedy, že lidé balancovali na úzké hraně mezi tím, co církev ještě dovolovala, a tím, co již bylo zakázáno – a přestože církev měla proti astrologii např. v osobě Tomáše Akvinského silné argumenty, právě 14. století patřilo k jejímu zlatému věku a nebyla využívána nijak skrytě. Domnívám se, že výsledek tohoto výzkumu bude zajímavý nejen pro historiky, ale i pro sociology nebo psychology, a to právě z toho důvodu, že se ve středověku podle všeho podařilo na určitou dobu spojit dva zdánlivě neslučitelné světy.

Citovaná literatura

V textu návrhu odkazujte na použitou literaturu a prameny / datové zdroje. V této části pak uveďte odkazy na tyto citované zdroje. Dbejte na standardní a jednotnou citační normu. Je-li to relevantní, rozdělte seznam na dvě části: Prameny / datové zdroje a Literatura (podobně jako u bibliografie k tématu projektu, viz níže).

LITERATURA

Akvinský, Tomáš, *Summa theologiae* II-II, 92-96.

Kieckhefer, Richard, *Magie ve středověku*, Praha: Argo 2005, 144-158.

DATOVÉ ZDROJE

<http://astrocom.cz/clanky-astrologie.php>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_IV.

<http://www.mystika.info/news/astrologie-za-doby-vlady-karla-iv-/>

Bibliografie k tématu projektu

Bibliografie nejvýznamnějších pramenů / datových zdrojů a zásadních teoretických a metodologických prací, souhrnné literatury a odborných studií k tématu, které plánujete ve výzkumu využít. Seznam rozčleňte na dvě části: Prameny / datové zdroje a Literatura.

PRAMENY

Archivní materiály: kroniky, zakládací listiny, dopisy atd.

LITERATURA

Akvinský, Tomáš, *Summa theologiae* II-II, 92-96.

Chaloupecký, Václav, *Vlastní životopis Karla IV.*, Praha: Melantrich, 1946.

Kalista, Zdeněk, *Karel IV. : jeho duchovní tvář*, Praha: Vyšehrad, 2007

Kieckhefer, Richard, *Magie ve středověku*, Praha: Argo 2005, 144-158.

Nodl, Martin, *Tři studie o době Karla IV.* Praha: Argo, 2006.

Spěváček, Jiří, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1979.